

ISSN 0027-8084
УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXVIII/3-4

БЕОГРАД
2017

УДК 811.163.41'367.623
811.163'367.623

РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ*
(Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик
са јужнословенским језицима)**

Оригинални научни рад
Примљен 5. октобра 2017. г.
Прихваћен 22. децембра 2017. г.

НЕГАТИВНА МАРКИРАНОСТ ПРИДЕВА НА -АВ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ С ПОГЛЕДОМ НА СИТУАЦИЈУ У ДРУГИМ ЈУЖНОСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

У раду представљамо истраживање у коме проверавамо запажање проф. М. Николића, до којег је дошао израђујући *Образни речник српскога језика*, да скоро сви придеви на -ав у српском језику имају непожељно/негативно значење. Циљ рада је да се на грађи из *Образној речника* утврди да ли је ово запажање тачно и чиме се објашњава ситуација у вези са придевима на -ав у српском језику.

Кључне речи: творба речи, деривација, суфикс -ав, придеви, српски језик, јужнословенски језици.

1. О ТЕМИ. У једном спонтаном разговору о неком творбеном питању, проф. Мирослав Николић ми је, као усputно запажање, рекао да је, израђујући *Образни речник српскога језика*, запазио да скоро сви придеви на -ав у српском језику имају непожељно значење. Податак је необичан јер суфикс -ав не спада у суфиксе субјективне оцене. У питању је неутрални придевски суфикс од којег се очекује

* rajna.dragicevic@fil.bg.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Опис и стандардизација савременог српског језика* (бр. 178021), који финансира Министарство науке, просвете и технолошког развоја Републике Србије.

да му основна и једина улога буде уобличавање других врста речи у придеве, а да његова маркираност зависи искључиво од мотивне речи. Пошто мотивна реч може припадати именицама, глаголима и придевима различитог значења, очекује се да и значење деривата на *-ав* може бити маркирано као пожељно, непожељно или неутрално. Одлучили смо да рад посветимо истраживању овог запажања проф. Николића.

2. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О СУФИКСУ *-ав* У ЈУЖНОСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. П. Скок констатује да постоје два суфикса *-ав*: $-(a)v^1$ и $-av^2$. Први од њих (придевски суфикс *-в*) свесловенски је суфикс праиндоевропског порекла, који је очуван у придеву *мрт̄иав*. Овај суфикс долази на самогласничке неживе основе у *крив, њрав, здрав, жив, њлав, сив*. Суфикс $-av^2$ је жив и продуктиван, а активан је и у другим словенским језицима. Додаје се на именичке основе (*балав, бодљикав, глакав*) и на глаголске основе (*брбљав, клизав, муцав*).

С. Бабић (2002: 478–479) увршћује придеве на *-ав* у групу оних који означавају опскрбљеност и обиље, као и оних који означавају сличност (*џлис̄иав = као џлис̄иа*). Он примећује да су скоро сви придеви на *-ав* постали од именица женског рода. За њихово значење Бабић констатује да, ако су именице у основи ових придева саставни део појма којем се те особине приписују, као што су, на пример, *мишићи* и *жиле* саставни део човека, тада придеви значе истицање тих особина (*мишићавав, жилавав*), а ако немају овакво значење, ови придеви се описују преобликом „ $i + -av \rightarrow$ који има i “ (*шуџав \rightarrow* који има шуџу).

И. Клајн (2003: 253–256) одређује *-ав* као врло продуктиван придевски суфикс са значењем типичне особине у придевима који се најчешће односе на људска бића. Именичке основе претежно значе неку видљиву појаву на телу (*џрбав, чворуџав*). Могу значити и болест (*џубав, шуџав*). Тек покоји, сматра Клајн, значи карактерну или апстрактну особину. Клајн запажа и да се многи од њих користе у секундарним значењима. Ако потичу од глаголских основа, ови придеви се односе на људско биће које типично врши радњу означену глаголом (*шеџав, џеџав*). Према Клајну, од придева потиче само дериват *џлуџав*. Заменичку основу има придев *нишиџав*. Клајн запажа и велики број немотивисаних придева који се завршавају на *-ав* (*лукавав, мрт̄шавав, жџољав*). Од сложених суфикса описао је *-кав* (*жуџикавав*), *-икав/-џикавав* (*бледикавав, џразњикавав*), *-њикавав* (*жуџињикавав*), *-ичав* (*бледичав*), *-уњав* (*слабуњав*), *-уљав* (*мрт̄шуљав*), *-ушав* (*џолушав*). Скоро сви ови суфикси имају деминутивно значење. Од значаја за наше истраживање јесте Клајнова констатација да немотивисани придеви на *-ав* углавном имају негативну конотацију, као и навођење једног запажања Б. Хле-

беца да придеви на *-ав* који означавају боје имају негативну конотацију.

Бавећи се придевима који означавају људске особине, навели смо и сопствену класификацију најчешћих значења ових придева када се односе на човека, што је најчешћи случај (Драгићевић 2001: 92–93): 1) који има много онога што значи мотивна именица (*йеџав, чворуџав*); 2) који има оно што значи мотивна именица (*џрбав, килав*); 3) који има изражено оно што значи мотивна именица (*џушав, језичав*); 4) који је у ономе што значи мотивна именица (*дроњав*); 5) који је (као) оно што значи мотивна именица (*меџиљав, шејриљав*). Овим значењима може се додати и деминутивно, о чему, као што је већ истакнуто, пише И. Клајн.

За разлику од српског језика, у бугарском језику суфикс *-ав* није продуктиван (исп. Радева 2007: 152, 167). Као и у српском, додаје се на различите творбене основе: именичке (*брџкав, грџав, гџрбав, кџдрав, крастав, жилав, хремав, чумав, скрџзав, недџгав, кџрвав, крантав*), глаголске (*бљаскав, гџвкав, лигав, лепкав, ласкав, лџскав, пџпкав, плџзгав, хлџзгав, хрџпкав, хрџпкав*) и придевске (*глџп–глџпав, гизд–гиздав, хуб–хубав, џур–џурав, џџрб–џџрбав, лош–лошав*).

Ни у македонском језику суфикс *-ав* не спада у продуктивне, али су и македонски примери слични српским и бугарским: *џушав, кашав, крвав, џрбав, џурелав, лиџав, лишав, флекав, џуџав* (исп. Конески 2003: 103). Придеви на *-ав* у македонском језику означавају *који има оно шџио значи именица у основи (џнидав, килав, брџавичав)* и, ређе, *који има својсџиво џојма означеноџ именицом у основи (каџаев, мрежав, шемјануџав)*.

У словеначком језику слична је ситуација (Бајец 1952: 13–17). Суфикс *-ав* додаје се на глаголске и именичке основе, а ретко на придевске. Према А. Бајецу, девербативни придеви на *-ав* потичу од глагола на *-аџи*: *begav, blebetav, bliskav, bolehav, brenčav, čeljustav, dretav, drhtav, frfrav, grgav, kihav, kimav, mečkav, meketav* итд. А. Бајец наводи и велики број придева за деноминалне придеве на *-ав*: *bebav, burkav, capav, glistav, gnidav, pegav, piškav, slinav, solzav, metiljav, prnjav* итд. Од деадјективних придева на *-ав* наводе се само следећи: *belav, črnjav, hilav, mlahav, krnjav, podolgav, prhav, šulav, vrhlav*. И у словеначком језику, исто као и у осталим јужнословенским језицима, има много придева на *-ав* са непожељном маркираношћу.

3. КЛАСИФИКАЦИЈА ГРАЂЕ. Ексерпирали смо из *Обрајноџ речника* Мирослава Николића нешто више од 730 придева који се завршавају на *-ав*. Узели смо у обзир само оне који су потврђени у Матицином шестотомнику, а занемарили оне који су обрађени само у Реч-

нику САНУ јер спадају у очигледне дијалектизме.¹ Код неких од њих јасно је да поседују суфикс *-ав*, јер се лако разазнаје творбена основа именичке или глаголске мотивне речи, а код неких се, из угла савременог српског језика, наставак *-ав* може доживети као завршетак, а не као суфикс. За такве придеве, који су наизглед прости, а у ствари је, из дијахронијске перспективе, јасно да су изведени, користимо термин *секундарни прости* (Драгићевић 2001). Желећи да већ на првом кораку потврдимо или одбацимо запажање М. Николића о непожељној маркираности ових придева, прикупљене лексеме смо покушали да распоредимо у три групе: 1) придеви непожељне маркираности; 2) придеви пожељне маркираности; 3) придеви неутралне маркираности. Пошто су придеви несамосталне речи, испоставило се да у многим случајевима није било лако оценити маркираност, упркос чињеници да смо се руководили само обележеношћу примарног значења. Због немогућности прецизне процене маркираности у сваком примеру, резултате које ћемо изнети треба схватити као чињенице о тенденцији, а не као прецизне податке, што у потпуности задовољава наше истраживачке намере. Испоставило се да има 377 придева који имају непожељну маркираност, 330 условно неутралних придева (од којих многи могу бити употребљени као негативно маркирани) и само 36 придева са пожељном маркираношћу. Дакле, упадљиво је и недвосмислено да у српском језику има много више придева на *-ав* са непожељном обележеношћу него оних са пожељном.

Списак од 36 пожељно обележених придева на *-ав* треба прихватити са резервом. У ту групу несумњиво спадају *убав/хубав*, *ииздав*, *ирегиздав*, *мирисав/миришљав*, *мишићав*, као и, вероватно, *вижљав*; у секундарним значењима у ту групу спадају и *блештав*, *блескав* (светлуцав), *блистав*, *искрав*, *искричав*, *йалуцав* (светлуцав), *сјактав* (светлуцав), *лејршав*, затим *иширав*, *ирейерав*, *врцав*, *врцкав*, *вицкав*, *живуљав*, *йламсав*, *йулсав*, а затим и *йевуцкав*, *сладуњава*, *смешкава*. На храну се односе синоними *врускава* и *хрскава*. Као што се види, ако се односе на људе, овим придевима исијавања и померања позитивно се оцењује људска активност, енергија, динамика.

Међу, такозваним, неутралним придевима такође има много оних који би могли бити сврстани у лексеме са непожељном експресивношћу, нарочито у секундарним значењима. Неки од њих се могу распоредити у тематске групе, а многи остају изван њих:

¹ Значење придева проверавали смо у Речнику МС. Због уштеде простора, скраћене дефиниције писали смо у загради само уз оне придеве чије је значење, према нашој процени, мање познато.

А) ПРИДЕВИ КОЈИМА СЕ ОПИСУЈЕ ВРСТА ЗВУКА КОЈИ МОЖЕ БИТИ НЕПРИЈАТАН: *зујав, брујав, њраскав, фијукав, цијукав, шушкав, шушњав, жајорав, звекејав, кевејав, мекјав, крекејав, шушкејав, лейејав, клејејав, брекејав, кликејав, ірокејав, шкрејујав, цикујав, цвркујав, њискујав, шкријујав, њрашјав, њрешјав, њишијав, њршијав, шушијав, шкријуцав, њискав* (који личи на њиску, оглашавање коња), *звиздав, звизјав* (који фијуче, звизди), *зузукав, клојорав, шуморав*.

Б) ПРИДЕВИ КОЈИМА СЕ ОПИСУЈЕ НИЈАНСА НЕКЕ БОЈЕ КОЈА МОЖЕ СИМБОЛИЗОВАТИ БОЛЕСТ ИЛИ ЛОШЕ СТАЊЕ НЕКОГА ИЛИ НЕЧЕГА: *зелењикав, њлавейњикав, бледњикав, бледичав, жушњикав, жушељав, жушњикав, жушљав, жушљикав, мушњикав, модрикав, модруљав, њејелјав, беласав, сијав* (који је боје попут сиге, кречњака), *синјав* (сив, сивкаст), *мурјав, сињав* (сив).

В) ПРИДЕВИ КОЈИМА СЕ ОПИСУЈЕ СТРУКТУРА НЕКЕ ПОВРШИНЕ КОЈА НИЈЕ ГЛАТКА, УЈЕДНАЧЕНА, НА КОЈОЈ ИМА УДУБЉЕЊА ИЛИ ИСПУПЧЕЊА: *бухав* (шупљикав), *вржав* (чворасти), *ірабав* (који је пун граба, изрован), *ірудав, ірудјав, ірумјав, ірудвичав, бушљикав, храјав, њруњав, њринав* (пун трина, мрва), *мрвичав, шушљикав, мрешкав, чворав, квржичав, бобуљичав, бубуљичав, іромуљичав, зрничав, јамичав, цојјав* (цомбаст, грудјав), *цомбав, шкорав* (местимично наборан), *браздав*.

Г) КОЈИ ИМА БОДЉУ ИЛИ БОДЉЕ: *бадјав, бацјав, јежав, боцјав, бодљикав, іличав*.

Д) КОЈИ ИМА ПЕГУ ИЛИ ПЕГЕ: *баљав, њедичав, њикњав, њисав, њирјав, њејав, луњав², мањав, мркојејав*.

Ђ) ПРИДЕВИ КОЈИМА СЕ ОПИСУЈЕ КРИВУДАВ, НЕПРАВИЛАН ПОЛОЖАЈ ИЛИ ПРОСТИРАЊЕ ЧЕГА: *верујав, вијујав, змијујав, змијуљав, кривудав, кривуљав, врлудав*.

Е) ПРИДЕВИ КОЈИМА СЕ ОПИСУЈЕ НЕСТАБИЛНО ИЛИ НЕУОБИЧАЛЕНО КРЕТАЊЕ ИЛИ ПОМЕРАЊЕ ТЕЛА, ЉУЉАЊЕ, ДРХТАЊЕ: *бибав* (који се биба, њише), *ибав* (који се гиба, щуља), *лелујав, щуљав, щуљикав, мијољав, њресав, грмусав, климајав, грхјав, кламијав* (који лабаво стоји, који се кламита, клима), *лабав*.

Ж) ПРИДЕВИ КОЈИ ОЗНАЧАВАЈУ ЖИТКУ, РАСКВАШЕНУ ИЛИ КЛИЗАВУ СТРУКТУРУ НЕЧЕГА: *слизав, слузав, шљайав, лайав* (расквашен), *мљацав* (који изазива мљацање, расквашен), *суљав* (клизав), *лојав, рехав* (редак, разређен), *рехуљав* (разређен), *водњикав*.

З) КОЈИ ЈЕ ПРЕКРИВЕН ДЛАКАМА: *руњав* (обрастао руњама, длакама), *длакав, чекињав*.

Непожељно значење ових придева (посебно негативно одређење човековог изгледа или карактера) може се у неким од ових група развити активношћу семантичке компоненте присуства онога што значи мотивна реч у великој мери, као што је случај са придевима који означавају прекривеност длакама или пегавост. У неким групама, непожељно значење се може засновати на активности сема неуједначености, нестабилности, колебљивости, које се, метафорички, могу довести у везу са лицемерјем, непоузданошћу, нестабилношћу карактера. Такви су придеви из групе којом се описује неуједначена структура неке површине, кривудава простирање, лелујаво кретање, расквашена, житка или лепљива, клизава површина. Тематска група придева који означавају боје углавном се односи на нијансе жуте, сиве, беле, плаве и зелене боје, а све оне асоцирају на болест, лоше физичко стање, па ако се њима описује човек, доприносе утиску о његовом лошем стању. Посебно је богата група придева који означавају звук. Неки од тих придева потичу од ономатопеја којима се подражава животињско оглашавање (*цијукав, мекѿав, крекеѿав, ѿрокѿав, њискав*), па могу бити врло пејоративни ако се односе на човека. Међу придевима којима се описује звук значајно место заузимају и они придеви на *-ав* који потичу од именица на *-аѿи, -еѿи, -оѿи, -уѿи* (*звекетѿав, крекетѿав, лейетѿав, клејетѿав, шкрѿуѿав, цѿкуѿав, цвркуѿав, ѿшскуѿав, шкрѿуѿав*). П. Скок је суфиксе *-аѿи, -еѿи, -оѿи, -уѿи* одредио као ономатопејске, иако они на први поглед не спадају у ту групу. Наша анализа је показала да их је Скок тако назвао пре свега због тога што се везују за ономатопејске творбене основе, а и због тога што многе од ових именица имају исти вокал у једносложној творбеној основи и суфиксу (*звекетѿи, ѿоѿоѿи, шайаѿи*), чиме се, на ономатопејски начин, имитирају кратке, истоврсне, ритмичке секвенце звука и покрета, а то је слика онога што ове именице и означавају (исп. Драгићевић 1998).

Бројчано је најбогатија група придева са непожељном маркираношћу. Очигледно је да се највећи број ових придева односи на човека, па смо их, у складу са тим, распоредили у тематске групе.

А) ПРИДЕВИ КОЈИ ОЗНАЧАВАЈУ НЕПОЖЕЉНУ ЉУДСКУ ФИЗИЧКУ ОСОБИНУ: *баѿав* (бангав), *баѿѿав* (хром), *банѿав, буѿѿрав* (буцмаст), *ѿеѿав, ѿобав* (покр. грбав), *ѿрбав, ѿукав* (који је с гукама, отеблинама), *ѿушав, еѿав* [тур. искривљен (о ногама)], *ерав* (разрок), *ѿиѿѿав* (који има врат налик диплома, гушав), *ѿврѿѿав* (кржљав), *ѿѿембав/ѿѿебав/ѿѿебав/ѿѿебав* (кржљав, неразвијен као жгембе), *ѿѿмарав* (жмара – чварак), *ѿѿмиѿав, ѿѿоѿѿав* (ситан, слаб, жгољав), *кеѿѿав* (безуб), *клеѿѿав/кломѿѿав/клоѿѿав* (клемпав), *климав, круѿѿуѿѿав* (дебелкаст), *куѿѿав* (који има велику куљу, трбушаст), *љоѿѿав* (слаб, болешљив), *млеѿѿав*

(млохав, млитав), *мозуљичав* (који има мозуљице, бубуљице), *мршав*, *йресмичав* (погр. дуг и мршав), *рњав* (који има разрезане усне), *рошав*, *салав* (који има сало), *слабушав*, *ћулав* (који има мале уши), *херав* (разрок, зрикав), *џоџав* (тал. који цота, ћопав), *чийав* (који је малих сиса), *чулав* (који има мале или одсечене, осакаћене уши), *џолав/џорлав* (мршав, кошчат), *џорав* (сличан џори, мршавој свињи, мршав), *шкџбав* (трбушаст), *шкобав* (покр. мршав, сувоњав), *шмиџав* (шкиљав), *шкиљав* (жмирав; разрок), *кврџав*, *бељуџав*, *рундав*, *крџав*, *кљакав*, *дежмекав*, *бледикав*, *зрикав*, *жмиркав*, *ћелав*, *наћелав*, *йроћелав*, *йлоућелав*, *маљав*, *кржљав*, *чкиљав*, *жџољав*, *врљав*, *буљав*, *мршуљав*, *сувоњав*, *слабуњав*, *бледуњав*, *здејав*, *ћојав*, *жмирав*, *ћорав*, *жмурав*, *ћосав*, *шаниџав*, *џруниџав*, *кљасџав*, *муџав*, *йрђав*, *бубуљичав*.

Б) ПРИДЕВИ КОЈИ ОЗНАЧАВАЈУ НЕПОЖЕЉНУ ЉУДСКУ ДУХОВНУ ОСОБИНУ: *басрљав* (несигуран), *блезџав* (глуп, блесав), *варав/варукав* (варљив), *врџљикав* (несталан, превртљив), *йринџав* (чангризав), *зверкав*, *лоћкав* (увенуо, учмао), *лоћикав* (неотпоран, лоћика – салата) *љџав*, *мрџвичав*, *йрезав* (бојажљив, плашљив), *слуџав* (будаласт), *џиџав* (спор, неспретан, пипав), *хилав* (лукав, препреден), *хвасџав* (хвалисав), *хулав* (пун хуле, погрдан), *џмољав* (који је без енергије, без воље), *йрџав*, *рђав*, *чанџризав/џанџризав*, *нећкав*, *лукав*, *злобињав*, *џуњав*, *йлуџав*, *џуџав*, *недоџуџав*, *зверав*, *блесав*, *хвалисав*, *бленџав*, *сиџничав*, *сумњичав*.

В) ПРИДЕВИ КОЈИМА СЕ ОПИСУЈЕ НЕПОЖЕЉНО ПОНАШАЊЕ, СТАЊЕ, НАВИКЕ: *йлавиџав* (главиџати – лутати), *йњеџав* (гњецав), *зебљичав* (који се лако разбољева), *језав* (пун језе, страха), *кланџав* (кланџати – ходати с напором), *књезав* (кењкав), *кукуљав* (скукуљен, згурен), *крџав*, *миџав*, *накрџав*, *йрекрџав*, *сојџав* (задихан), *ћулав* (покр. који је ошишан до коже), *хрњав* (који има разрезану усну), *хриџав/хриџиџав* (праћен хрипом, ропцем), *џрџав*, *џворуџав*, *йњиџав*, *ланџав*, *зврндав*, *дрндав*, *чађав*, *йунђав*, *буђав*, *квржџав*, *кезав*, *кмезав*, *крзав*, *мрзав*, *йпрзав*, *сузав*, *знојав*, *зебљикав*, *бодљикав*, *болешљикав*, *кењкав*, *кљокав*, *шљокав*, *варкав*, *шмркав*, *йпрџескав*, *шљискав*, *мљаџкав*, *йњеџкав*, *йлачкав*, *алав*, *балав*, *жвалав*, *килав*, *йњилав*, *бодљав*, *крџелав*, *крџџав*, *меџиљав*, *шмокљав*, *кркљав*, *дрољав*, *шејрџиљав*, *бауљав*, *мрџивуљав*, *живуљав*, *муљав*, *дрмав*, *бенав*, *слинав*, *мрџинав*, *рањав*, *мрџињав*, *шоњав*, *крњав*, *куњав*, *йлачкуњав*, *луњав*¹ (повијен), *џуњав*, *шуњав*, *йрајав*, *клејав*, *йејав*, *шејав*, *кламџав/клемџав*, *шојав*, *џмиздрџав*, *жсдрџав*, *йурав*, *шејџурав*, *кусав*, *млиџав*, *махниџав*, *йрејџав*, *мрџав*, *красџав*, *бљуџав*, *ниџиџав*, *врџиџав*, *иџиџав*, *млохав*, *клеџав*, *йњеџав*, *брџав*, *йрџав*, *шмрџав*, *тејуџав*, *кашљуџав*, *му-*

цав, црковичав, језичав, сузичав, бујичав, кашљичав, њизмичав, нишћичав, мољчав, њецав, њинцав.

Г) ПРИДЕВИ КОЈИ ОЗНАЧАВАЈУ НЕУРЕДНОСТ, ЗАПУШТЕНОСТ ЧОВЕКА: *бућав* (покр. неочешљан, чупав), *барусав* (рашчупан), *јунџав* (изгужван), *грехав* (покр. дроњав, одрпан), *дрљав* (крмељив, неуредан), *балејав*, *бљузјав*, *јлибав* (упрљан глибом, блатњав), *кушљав* (замршен, о човеку замршене косе и браде), *скрнав* (скрнаван, упрљан, нечист), *слијав* (умрљан нечим масним, лепљив), *чајљав* (пун чагљева, блатњав), *каљујав*, *јрљујав*, *каљужав*, *флекав*, *аљкав*, *дроњкав*, *широкав*, *крмељав*, *каљав*, *брљав*, *мрљав*, *јрљав*, *музјав*, *јрејрљав*, *немиришљав*, *јовнав*, *воњав*, *дроњав*, *дрјав*, *крјав*, *черујав*, *чујав*, *мусав*, *балијав*, *ришјав*, *јрњав*, *дрјав*, *балињав*.

Д) ПРИДЕВИ КОЈИМА СЕ ОПИСУЈЕ НЕПОЖЕЉАН НАЧИН ГОВОРА: *врскав* (врскати – запињати у говору), *јекјав* (који јечи, јауче), *крискав* (криска – вриска, дрека), *лајарав* (који много лапара, брбљив), *циликав* (који циличе, који има оштар тон), *шушљејав* (који шушљеће, шушкав), *лајав*, *блејав*, *брундав*, *зврјав*, *кмекав*, *дрекав*, *церекав*, *крекав*, *јискав*, *цикав*, *уњкав*, *јискав*, *врискав*, *јаукав*, *кукав*, *мумлав*, *муцкав*, *брбљав*, *мрмљав*, *мумљав*, *чанијрав*, *блебешјав*, *јракијав*, *сикшјав*, *рокијав*, *хуњкав* (који хуњка, говори кроз нос), *брбошјав*, *јриошјав*, *кикошјав*, *цвокошјав*, *клокошјав*, *клојошјав*, *шишјошјав*, *јрохошјав*, *хохошјав*, *шашјав*, *јецав*, *цичав*.

Ђ) ПРИДЕВИ КОЈИМА СЕ ОЗНАЧАВАЈУ БОЛЕСТИ: *јубав*, *кркав* (који стално кашље, сушичав), *мрасав* (који има мрасе, оспице), *јолујубав*, *мренав* (који је оболео од мрене), *широкав/шиширокав* (болестан од строке), *јрихињав* (заражен трихином), *улојав* (који је оболео од улога, костобољан), *францав* (заражен францом), *френјав* (болестан од френге, сифилиса), *чумав* (заражен чумом), *шорав* (богињав), *рохав* (богињав), *шуљав* (захваћен шуљевима), *шашјав* (оболео од шапа), *шујав*, *јнојав*, *кашљав*, *бојњав*, *чирав*, *шишфусав*, *јришијав*, *јубавичав*, *јдавичав*, *брадавичав*, *кијавичав*, *вршјојавичав*, *јљивичав*, *осјичав*, *јекшјичав*, *јефшјичав*, *јришшјичав*, *сушичав*.

Е) ПРИДЕВИ КОЈИМА СЕ ОЗНАЧАВА НЕПОЖЕЉНА ОСОБИНА КОЈА НИЈЕ ЉУДСКА: *баурав* (покр. *баура* – *овца без ројова*), *жацав* (1. који жаца, боцкав, оштар; 2. који се лако вређа), *крљав* (крњ), *медљикав* (оштећен медљиком, течношћу биљних ваши), *муњав* (који се претворио у муњак – о јајету), *ојкав* (који подсећа на ојкање), *јрелав* (покварен, о намирницама), *рескав* (резак, оштар, пискав – о звуку), *шшјиркав* (оном. налик на ударање детлића – о звуку), *јрјикав* (који је мало трпак, оштар, резак), *хабав* (похабан), *шкрбав* [оштећен, искруњен (о зубу)], *шукав* (који је без рогова), *шруцкав*, *јраљав*, *јужвешјав*, *шкријав*, *шљамјав*, *смежурав*, *дречав*.

4. АНАЛИЗА ГРАЂЕ. Класификација ексцерпираних придева из *Обрајној речника* потврђује запажање проф. М. Николића да скоро сви придеви на *-ав* у српском језику имају непожељно значење и указује на одређене закључке.

1. Највећи број ових лексема односи се на људске особине (посебно физичке), стања и понашање. Преовлађују придеви којима се одређује утисак о човековом изгледу или, чешће, стању или делању. Мање је придева којима се исказују људске духовне особине.

Као и кад се посматрају све лексеме које се односе на живот човека, па и све лексеме у српском језику уопште, много је више придева на *-ав* који су негативно маркирани од оних који су позитивно маркирани. Од физичких особина посебно се негативно вреднује мршавост, разроност, бубуљичавост. На то указује велики број синонима који означавају те особине. Такође се пажња обраћа и на људе који имају проблеме у ходу, на оне који су неуредни и на оне који говоре на упадљив начин. Од духовних особина пажњу привлаче нарочито глупост и лицемерје. Један од разлога због којих су многи придеви на *-ав* негативно маркирани треба тражити у томе што се њима означавају својства човека, а највећи број таквих лексема има непожељно значење, што показују бројна истраживања на материјалу српског и других језика.

2. Важно питање које се овде поставља јесте да ли суфикс *-ав*, упркос очекивањима да спада у неутралне форманте, уноси у придеве непожељну/негативну маркираност. Одговор на ово питање је степенаст. ПРВИ СТЕПЕН. Улога овог суфикса је пре свега трансформациона. Он служи за грађење придева (пре свега) од именица, затим од глагола и, ретко, од других придева. Значење ових придева зависи пре свега од мотивних речи. Тако, захваљујући семантици мотивних речи, придев *љубав* има непожељну конотацију, а придев *блистави* – пожељну. Исто запажа и бугарска лингвисткиња Василка Радева за бугарски језик. Она каже, а ми се слажемо и потврђујемо на српским примерима, да је то очигледно код придева на *-ав* који потичу од именица које означавају болест: исп. буг. *гринав*, *хремав*, *кростав*, *шугав*, *килав*, *жълтеничав* и срп. *љубав*, *шућав*, *јнојав*, *јићусав*, *јиришићав*. Међутим, када придеви на *-ав* означавају боју, запажа В. Радева, они у бугарском језику немају непожељно значење јер је нема ни мотивна реч: исп. буг. *бозав*, *лилав*, *кремав*, *морав*, *кафјав*. У српском језику није тако. Као што смо већ констатовали, придеви *бледичав*, *жућњикав*, *жућњелав*, *жућкав*, *жућљав*, *жућљикав*, осим што означавају умањен степен особине (што је потврђено и у бугарском: *жълтеникав*, *червеникав*, *кафеникав*, *синкав*, *сивкав*), носе и компоненту непожељног, па се често употребљавају у контекстима у којима се

описује боја коже болесника. Овај случај разилажења бугарског и српског језика у вези са употребом и значењем придева на *-ав* указује на ДРУГИ СТЕПЕН у развоју употребе суфикса *-ав* у српском језику, а то је тенденција да се творбене основе са непожељним значењем, по аналогији, чешће везују за *-ав* него за *-ан* у грађењу придева. Као један од резултата тог процеса видимо и чињеницу да чак и стране мотивне речи непожељног значења у обликовању придева „траже“ баш суфикс *-ав*: *ћелав*, *ћојав* итд. ТРЕЋИ СТЕПЕН, за који можемо рећи да је тек у настајању у српском језику, јесте да бисмо чак и придеве на *-ав* чије нам је значење непознато протумачили као лексеме са непожељном маркираношћу. Да таква могућност у језику као систему постоји, потврђује именички суфикс *-ло*. Ни он не спада у суфиксе субјективне оцене, али, када означава човека, има пејоративну семантику. Тако, на пример, *ћричало* има непожељну маркираност иако је мотивна реч сасвим неутрална. Ово се одвија под утицајем именица *сћпрашило*, *мазало*, *ћискарало*, које имају непожељно значење и које побуђују очекивања код говорника српског језика да све именице на *-ло* спадају у пејоративе ако се односе на људе.

3. Из тачке 2 видимо да чести спојеви творбене основе пожељно или непожељно маркираних мотивних речи са неутралним суфиксима могу да изазову тенденцију сталних спајања тако маркираних творбених основа са одређеним суфиксом, тј. да суфикс, наизглед, добија значење субјективне оцене. У ствари – пре би се рекло да ту тенденцију не треба схватити као значењску (семантичку), већ као употребну (прагматичку). Запазили смо још једну склоност придева на *-ав* која би могла бити у вези с описаном склоношћу ка специјализацији употребе суфикса с одређеним типом творбене основе, а то је тежња ономатопејских основа (које убедљиво најчешће служе за именовање неког непожељног покрета или звука) да се везују за суфикс *-ав* у грађењу придева. Већ простим ишчитавањем грађе изнесене у овом раду, запазићемо бројне примере за такве придеве необичне, звучне формалне структуре којима се људи експресивно описују кроз карактеристичне покрете или звукове. Ову склоност придевског суфикса *-ав* да се везује за ономатопејске творбене основе запажамо и у осталим јужнословенским језицима, посебно у словеначком језику.

4. На самом крају, изнећемо и једно занимљиво запажање В. Радеве, које се односи на све јужнословенске језике. Придеви на *-ав* типично означавају обиље, опскрбљеност, а циљ настајања деривата често јесте тежња да се обележи оно што одступа од уобичајеног, просечног. Ако се томе дода и склоност да се по том одступању од уобичајеног чешће обележава оно што је изразито негативно од оног

што је изразито позитивно, онда је логично очекивати грађење много више придева на *-ав* који означавају негативно одступање од просечног, тј. придева са непожељним значењем. Ово запажање у потпуности важи и за српски језик и сасвим је примењиво у разумевању негативне маркираности скоро свих придева на *-ав* у српском језику.

5. На основу класификације придева на *-ав* у српском језику у 17 тематских група и на основу прегледа релевантне литературе о творби речи у другим јужнословенским језицима, закључујемо да је проф. М. Николић правилно запазио да највећи број придева на *-ав* има непожељну маркираност. Ово важи и за остале јужнословенске језике, што значи да тенденција везивања суфикса *-ав* за творбене основе непожељног значења већ дуго траје. Репертоар ових придева у свим јужнословенским језицима је сличан. Сви они настају од именичких, глаголских и, ретко, придевских, основа. Те основе су често ономатопејске. Само у бугарском језику има мало придева на *-ав*, за разлику од осталих јужнословенских језика, у којима је тај творбени модел врло продуктиван.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 2002: Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, треће, poboljšano izdanje, Zagreb: HAZU, Nakladni zavod Globus.
- Бајец 1952: Anton Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika II*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Драгићевић 1998: Рајна Драгићевић, О ономатопејским именицама са елементом *-т* у суфиксу, *Јужнословенски филолоџ* LIV, Београд, 121–130.
- Драгићевић 2001: Рајна Драгићевић, *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Клајн 2003: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*, други део: суфиксација и конверзија, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.
- Конески 2003: Кирил Конески, *Зборообразувањето во современиот македонски јазик*, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Радева 2007: Василка Радева, *В света на думите, структура и значење на производните думи*, Софија: Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“.

ИЗВОРИ

- Николић: Мирослав Николић, *Обратни речник српскога језика*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Палчић – Нови Сад: Матица српска, 2000.
- Речник МС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- Речник САНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XIX, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српск(охрватск)и језик, 1959–.
- Скок: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971–1974.

Rajna M. Dragičević

NEGATIVE MARKING OF ADJECTIVES ENDING WITH *-AV* IN CONTEMPORARY SERBIAN LANGUAGE IN CONTRAST TO OTHER SOUTH SLAVIC LANGUAGES

S u m m a r y

In this paper, we present a research in which we examine the observation of prof. M. Nikolic to which he came up with working on the Reverse Dictionary of the Serbian Language: almost all the adjectives ending with *-av* in the Serbian language have an unfavorable / negative meaning. The aim of this paper is to determine whether this observation is correct, and what is the explanation for this regarding the adjectives in the Serbian language.

Keywords: word formation, derivation, suffix *-av*, adjectives, Serbian, South Slavic languages.